

Türkiye'de Ulusal Gelir Nasıl Paylaşıyor?

Parlamentonun yaz tatiline girmesiyle siyasal atmosferin durgurılaştığı sıralarda, hükümetin de katıldığı Yüksek Planlama Kurulu çalışmaları birtakım anlaşmazlıklara sahne oldu. Konu, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı idi. Bakanlar Kurulu ile plancılar arasında bazı konuların dile getirilmesinden ötürü tartışma çıktı. So nunda tartışılan konu bakanların istedikleri biçime sokuldu.

ötedenberi Türkiye'de politikacının hesapları ile «plan fikri»nin çatıştığı görülür. Aslında bu bir biçimsel çelişkidir. Çünkü DPT, uygulayıcı durumundaki siyasal yapının bağımlı kurumudur. Elbette ki, plan hedefleri iktidarların kalkınma modeline uygun olacaktır. Planın «emredici değil sadece yol gösterici olması» ilkesi bunun açık ifadesidir. Ancak araştırmal'-nn ortaya koyduğu somut veriler de çoğu kez politika erbabının keyfini kaçırmaktadır.

Haftalık Toplum Dergisinden derlediğimiz bu yazı, politik tasarruflarla, ülkemizin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyini belirten gelir dağılımı göstergesinin plandan çıkarılarak nasıl gizlenmeye çalışıldığını anlatmakta, çarpıcı göstergeler sunmaktadır.

Önümüzdeki beş yıllık dönemin yatırım politikasını saptamakla görevli DPT, çalışmalarını meclislerin tatilde bulunduğu ağustos ayında kesintisiz sürdürdü. Bu toplantıların birinde, uzmanların planda yer almasını istedikleri bazı bigiler bakanların itirazlarına neden oldu.

Uzmanlar, yurdumuzdaki gelir dağılımının dengesizliğine ve bu dengesizliğin giderek arttığına işaret etmekteydiler..Gelir dağılımındaki adaletsizliği bir ölçüde olsun düzelterek tedbirlerin, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın kapsamına alınmasını öneriyorlardı.

Planda, gelir dağılımı bölümü ile ilgili çalışma, BET diye bilinen «1968 Gelir Dağılımı» araştırmasına dayandırılmıştı. Türkiye'de bu konu ile ilgili olarak yapılan en son ve en sağlıklı araştırmaya göre, ülke nüfusunun % 10 gibi çok küçük bir azınlığı, ulusal gelirin % 45'ini alırken nüfusun % 90'ı ulusal gelirin ancak % 55'i ile yetinmek durumundaydı. İşte, planlama uzmanları, bu eşitsizliği Üçüncü Beş Yıllık Planda belirterek, buna karşı alınması gerekli bazı tedbirler sıralıyorlardı.

Uzmanlar açıklamaları bitince, kabine üyeleri söz alarak, bütün bunların zaten bilindiğini planda yer almasını gereksiz olduğunu, ayrıca bu bölümün dayandığı araştırmaların planlama tarafından yapılmadığına işaret ettiler. Bunun yanı sıra bakanlar, planlamaca yapılmayan bir gelir dağılımı araştırmasının devletin resmi bir belgesine kaynak olamayacağını; üç beş örnekle bu işlerin üstesinden gelinemeyeceğini söyleyerek, bu bölümün plandan çıkartılması gerektiğini savundular.

Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığından OECD nezdinde daimî delegeliğe kaydırılan Memduh Aytür, bu görüşlere katılmıyacağını belirtti. Gelir dağılımındaki eşitsizliği gözler önüne seren bölüm, plandan çıkartılmamalıydı. Türkiye'de gelir dağılımındaki adalet sızlığı ortaya koyan araştırma yalnız bundan ibaret değildi. Örneğin, Enos adındaki amerikalı bir profesör de, Amerikan Yardım Teşkilâtı (AID) için yaptığı bir araştırmada, üç-üç beş-yukarı, aynı gerçeği dile getirmişti. Amerikalılar dahi bu gerçeği dile getirmişken varlığı bilinen adaletsizlik, Devletin resmî bir belgesinde niçin yer almayacaktı?.

Ne var ki son söz, hiç şüphesiz uzmanlara değil, politikacılara aitti. Yüksek Planlama Kurulu'ndaki bakanlar da oylarını, ilgili bölümün Plandan çıkartılması yolunda kullandılar. Bir ülkenin soysal vs ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli göstergelerden birine, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer veremeyecektir/. Var olan dengesizlik halkın gözünden böylelikle ırak tutulmak isteniyordu.

Şimdi, gelir dağılımından ne anlaşılması gerektiğine değinelim :

İnsanoğlu, yüzyıllardır, emeğini ve çeşitli aletleri doğaya ve doğal kaynaklara uygulayarak bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılayacak yeni nesnelere, yeni ürünler elde etmektedir. İnsanoğlunun bu faaliyetine üretim adı verilmektedir. İşte, asıl gürültü bu noktadan sonra başlamaktadır. Bu üretim faaliyeti sonunda elde edilen ürünler, nasıl paylaşılacaktır? Diğer bir deyişle, üretim faaliyeti sonunda elde edilen mal ve hizmetlerin parasal karşılığındaki ifadesi demek olan ulusal gelir, hangi ölçü'ere göre pay edilecektir? İşçi ile işverenin, ırgat ile toprak ağasının, tütün üreticisi ile tütün ihracatçısının, garson ile gazino işletenlerin ulusal gelirden aldıkları payların büyüklükleri ne olacaktır?

Özellikle geri kalmış ülkelerde gelir dağılımı gibi nazik konulara değinilmekten dikkatle kaçınılmaktadır. Nasıl kaçınıldığının örneklerinden birini Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Korkut Boratav şöyle vermektedir:

«Bakkaldan aldığı bir teneke zeytinyağı, sıradan bir vatandaş için Ayvalık mamulâtı, rafine, XX marka 2 kg zeytinyağı olmaktan ve fiyatının 17.50 TL olmasından öteye bir anlam taşımaz. Vatandaşımızı biraz daha sıkıştırırsak hafızasını zorlayacak ve geçen yıldan bu yıla zeytinyağı fiyatlarının diyelim 2 TL arttığını söyleyecektir. Zeytinyağı ile ilgili gerçekler bu kadar b"lgıyla kavranmış mıdır? Şüphesiz ki, hayır. Bundan ötesinin iktisatçıya ait bir iş olduğu söylenebilir.

İktisatçıya sorarsak bize ayrıntılı rakamlar bu yılın zeytin ve zeytinyağı üretimini ton ve değer olarak verecek; ortalama fiyatları bulacak; ihracat miktarını söyleyecek; bütünü J bu rakamları eski yıllarla karşılaştıracak ve bu noktada duracaktır.

Biraz dikkat edecek olursak, bakkal dükkanındaki vatandaşın elinde tuttuğu zeytinyağı tenekesine bakış tarzı ile iktisatçının zeytinyağı üretimine bakışı arasında mahiyetçe büyük bir benzerlik olduğunu, aralarında sadece bir ayrıntı ve derece farkı bulunduğunu farkederiz.

Zira her iki bakış tarzı, zeytinyağının nesnel varlığına yönelmiştir. Ambalajı, kalitesi, tonajı, fiyatı, ihraç edilen miktarı ile sadece zeytinyağını görürler, insanı göremezler.

Zeytin ağacının dallarından bakkal tezgâhına girinceye kadar geçen safhalarda rol oynayan insanları ve bu insanlar arasındaki ilişkileri araştırmayı akıl edemezler. Bakkala ödenen 17.50 TL'nin bu insanlar arasında nasıl bölüşüldüğünü, büyüklü küçüklü zeytin üreticilerinin onlara gübre satan tüccarın, kredi veren bankaların, küçük üreticinin zeytinini ağaçta iken kapatan aracının - tefecinin, mevsiminde köylerinden kamyonlarla zeytinliklere taşınan kadınlı, çocuklu tarım işçilerinin, zeytini zeytinyağı haline getiren imalât-

hane sahiplerinin, bu imalâthanelerde çalışan işçilerin, toptancı tüccarın, ihracatçının, devlete ait alım kurumlarının (TARİŞ'in), nakliyecilerin, perakendeci tüccarın ve zeytin çevresinde kümelenmiş irili ufaklı diğer gurupların, bu yıl üretilen faraza 120 bin tonluk zeytinyağının toplam değerini hangi ilişkiler içinde, nasıl ve ne oranlarda paylaştıklarını bu bakış tarzı kavrayamaz. (Dr. Korkut Boratav, Gelir Dağılımı, Gerçek Yayınevi, sayfa 12, 13).»

Türkiye'de gelir dağılımı konusunda yapılan en son araştırma, «BET» adıyla bilinen ve 1971'de Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yayınlanan «Türkiye'de Gelir Dağılımı - 1968» dir. Üçüncü Beş YıC'k Kalkınma Planından çıkartılan gelir dağılımı ile ilgili bölüme kaynaklık eden bu araştırmaya, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdülcü Enstitüsü'nce Türkiye çapında yapılan fc>ir araştırmanın sonuçlarına dayanmaktadır.

Araştırmaya göre, Türkiye'de toplam nüfusun % 90'ı ulusal gelirin % 55'ini alırken, gen kalan % 10'luk küçük bir azınlık ulusal gelirin % 45'ine el koymaktadır. Bu yüzde 10 içindeki en yüksek gelirli % 2,5'luk bir kesim, ulusal gelirden % 23,5 oranında; % Tlik bir azınlık ise, % 14,8'lik bir pay almaktadır. Bu oranlar, yurdumuzdaki adaletsiz gelir dağılımını apaçık gözler önüne sermektedir. (Çizelge 1).

ÇİZELGE 1.
TÜRKİYE GELİR DAĞILIMI — 1968 * :

Gelir Grupları TL.	Hane Halkı Yüzdesi	Aldıkları Gelir Yüzdeleri
0 — 2500	19.4	2.8
2500 — 5000	22.9	7.7
5000 — 10000	27.4	17.9
10000 — 15000	12.3	13.4
15000 — 25000	8.9	15.1
25000 — 50000	6.6	
50000 — 100000	1.5	8.7
T00000 den fazla	1.0	14.8

* BET Araştırması

Aynı araştırmada, bölgeler arasındaki gelir dağılımına da yer verilmiştir. Bundan ortaya çıkan tablo da acıdır :

- İç Anadolu bölgesinde nüfusun % 13.3'ü toplam bölge gelirin % 49.3'ünü almaktadır. Buna karşılık nüfusun % 86.30'u ise gelirin % 50.7'sini almaktadır.
- Karadeniz bölgesinde nüfusun % 85.8'i ,ıllık bölge gelirin % 47.2'sini alırken, geri kalan % 14.2'si gelirin % 52.8'ine el ko,maktadır.
- Ege bölgesinde nüfusun % 86'sı gelirin % 59.6'sını, geri kalan l% 14 ise gelirin % 40.4 ünü cebe indirmektedir.
- Akdeniz'de nüfusun <% 85.6'sının payına, bölge gelirin %51.9'u düşmektedir. Buna karşılık, nüfusun % 14.4'ü, gelirin % 48.Tini almaktadır.
- Doğu Anadolu ise Türkiye'de gelir dağılımının en adaletsiz bulunduğu bölgedir. Nüfusun % 87.9'u bölgede yaratılan gelirin ancak % 44.5'ini alırken, % 12.1'lik bir azınlığın payına, yıllık toplam gelirin % 55.5'i düşmektedir.

Türkiye'de gelir dağılımı konusundaki araştırmaların ilkini, amerikalı Profesör Enos, 1962 yılında yaptı. Amerikan Yardım Teşkilâtı ^dına yapılan araştırmada, çeşitli toplumsa¹ gruplar arasındaki gelir dağılışı ele alındı (Çizelge 2).

ÇİZELGE* 2.

	(%) Nüfus	(%) Ulusal gelir	Fert başına ortalama yıllık gelir
1. Küçük çiftçiler	70.3	22.4	1040
2. Orta çiftçiler	10.2	8.2	7730
3. Büyük çiftçiler	0.6	7.8	41350
4. Ücretliler, Esnaf	15.5	29.7	3990
5. Memurlar ve Hizmetliler	2.7	7.5	6780
6. Müteşebbisler ve işadamları	0.7	24.4	94600

* 1962 Prof. Enos'un araştırması.

Gösterge'de açıkça görüldüğü gibi, tarım kesiminde çalışanların çoğunluğunu çiftçiler oluşturmaktadır. Küçük çiftçiler, ücretliler ve esnaf, Türkiye nüfusunun yüzde 85.5'ini meydana getirdikleri halde, ulusal gelirin % 52.2'sini almaktadırlar. Öte yandan, büyük çiftçilerle müteşebbisler, toplam nüfusun ancak yüzde 1.3'ünü oluşturmalarına rağmen ulusal gelirin % 32.2'sine el koymaktadırlar. Çalışanların % 81'i ulusal gelirden % 38'lik bir pay alırken, geri kalan % 18.9'u ise ulusal gelirin % 61.6'sının üzerine oturmaktadır. Amerikalı Profesör Enos bile, 1962'deki bu sonucu, «büyük bir dengesizlik» olarak nitelmiştir.

Devlet Planlama Teşkilâtı ise, 1963 yılında Türkiye'de gelir dağılımı konusunu inceledi. 1966 yılında yayınlanan araştırmada, Türkiye nüfusu 5 toplumsal guruba ayrılmıştı. Toplam 5 milyon 270 bin aile, beş eşit parçaya (bölünmüştü. Her guruba 1 milyon 54 bin aile bulunuyordu. Her gurubun aynı büyüklükte olduğu varsayıyordu (Çizelge 3).

ÇİZELGE* 3.

	(%) Nüfus	Ulusal gelirden aldığı pay %	Yıllık aile başına ortalama gelir TL.
1. Alt tabaka	20	4.5	2519
2. Alt-orta tabaka	20	8.5	4758
3. Orta tabaka	20	11.5	6437
4. Üst-orta tabaka	20	18.5	10356
5. Üst tabaka	20	57.0	31907

* DPT (1963) «1963» yılı gelir dağılımı araştırması»

Nüfusun alt tabakasında bulunan % 20'si, 1963 yılındaki ulusal gelirin % 4.5'ini alıyor du. Toplam nüfusun % 80'i, ulusal gelirin % 43'ünü elde ederken üst tabakada bulunan % 20'si ulusal gelirin % 57'sini almaktaydı.

Ancak, bu araştırmada, uygulanan yöntem açısından bir yanlışlık bulunmaktadır. Her gurup, aile nüfusunun % 20'sidir. Oysa, alt guruptan üst nüfusa doğru gidildikçe aile nüfusları değişmektedir. Alt guruplarda aile nüfusları kalabalık, üst guruplarda ise azdır. Yani ülke nüfusunun, büyük çoğunluğu ile, alt gurupta toplandığı söylenebilir. Böyle olunca da, toplam gelirden alınan pay oranları alt guruplar için daha da küçülecektir. Bununla birlikte araştırma, bu yanlışına rağmen, yinede gelir dağılımındaki adaletsizliği gözler önüne sermektedir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Korkut Boratav ise yine 1963 yılında: «Türkiye'de Aileler Arası Gelir Dağılımı» nı inceledi. Boratav'ın araştırmasına göre, toplam nüfusun % 80'i, ulusal gelirin % 39'unu almaktaydı. Buna karşılık, Türkiye nüfusunun

% 20'si ulusal gelirin %61'ine el koymaktaydı. Nüfusun en az gelirli % 20'si toplam gelirin % 5'ini elde ederken, en yüksek gelirli % 20'si, ulusal gelirin % 61'ini elde etmekteydi.

Dr. Korkut Boratav, aynı yöntemle, tarım ve tarım-dışı aileler için gelir dağılımını da araştırdı. Tarım-dışı ailelerde nüfusun % 80'i bu kesimdeki yıllık gelirin % 36.4'ünü; % 20'si, gelirin % 63.6'sını elde ediyordu. Tarım kesiminde ise, nüfusun % 80'i, yaratılan gelirin % 50.4'ünü; geri kalan % 20 ise, gelirin % 49.6'sını alı/ordu (Çizelge 4).

ÇİZELGE* 4.

	Nüfus %	Gelirden alınan pay %
1. En az gelirli	20	4.2
2. Bunu takip eden	20	6.4
3. Bunu takip eden	20	10.7
4. Bunu takip eden	20	17.7
5. En ÇOK gelirli	20	61.0

* Korkut Boratav «Türkiye'de aileler arası gelir dağılımı (1963)»

Dr. Korkut Boratav, 1969 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi dergisinde yayınlanan bir incelemesinde, 1950-1965 yılları arasında «Gelir Dağılımındaki Değişiklikler!» ortaya koydu. Bu araştırmanın yöntemi ötekilerden oldukça farklıdır ve hayli uzun bir dönemi kapsamaktadır. Araştırmada, memurların, 1950-1965 döneminde, nisbî durumları bakımından en büyük kayba uğrayan emekçi tabakayı teşkil ettiği belirtilmektedir. Devlet kesiminde çalışan işçilerin nisbî durumlarında ise, aynı dönemde hefi bir düzelme olduğu kaydedilmektedir. Özel kesimde ise köylü kökenli işçiler arasında, 1950-1956 yıllarında nisbî bir düzelme, 1957- 1965 arasında gerileme kaydedilmiş ve bu gerileme giderek hızlanmıştır.

Dr. Boratav'ın araştırmasıyla birlikte özetlediğimiz 5 araştırmayı biraraya getirdiğimiz zaman : 1950 - 1970 arasındaki — 1951 - 1955 arası hariç — 20 yıllık bir dönemde ülkemizdeki gelir dağılımı, sürekli olarak, çalışan kitlelerin aleyhine bozulmuştur. Bu konuda, kamu maliyesi araçlarıyla dahi, hiçbir düzeltici tedbir alınmamıştır. Genellikle çalışanların ulusal gelirden elde ettikleri pay, giderek azalmış; buna karşılık, ticaret ve sanayi burjuvazisinin elde ettiği paylar çoğalmıştır. Bu arada üretimin nisbeten hızlı bir artış gösterdiği yıllarda bu dengesizliğin daha da arttığı görülmektedir.

Toprağından her yıl daha çok ürün alma çabasındaki küçük çiftçinin ulusal gelirden aldığı pay azalırken, İstanbul dükaliğinde lüks tüketim ile meşgul tüccar-tefeci ikilisinin aldığı pay, tüm küçük çiftçilerin aldığı paydan niçin fazla olur? Günde sekiz saat haddeden demiri çeken işçinin aldığı pay azalırken, ülkenin kaynaklarını tüketen, gecekondu sanayicisinin aldığı pay niçin artar? 15-16 yıl kafa patlatıp dirsek çürüten genç mühendis, mimar, iktisatçı, doktor, öğretmen niçin yurt dışına kaçmak ister?

Bu sorulara cevap verilmemektedir. Hatta bunların gün ışığına çıkıp tartışılması dahi istenmemektedir. Dokümanlardan gelir dağılımı ile ilgili bölümler bu nedenle çıkarılmıştır.

Türkiye'de başlıca sorunlardan biri bu adaletsiz gelir dağılımıdır. Sorunun çözümü kuşkusuz yüzeysel tedbirleri aşmaktadır. Tüm yurt sorunlarında olduğu gibi bu da, üretim ilişkileri açısından ele alınmak durumundadır. Planın bilimsel bir dünya görüşünü içermesi zorunluymak, «kalkınma» adına yapılan bu tür çalışmalar bir anlam taşımayacak, yararlı sonuç vermeyecektir.